

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

TEKSTILNO – TEHNOLOŠKI FAKULTET

STUDIJ MODNOG DIZAJNA

ZAVRŠNI RAD

KOLEKCIJA POKRIVALA ZA GLAVU

IME I PREZIME AUTORA: LAURA ŠPOLJAR

ZAGREB, RUJAN 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

TEKSTILNO – TEHNOLOŠKI FAKULTET

STUDIJ MODNOG DIZAJNA

ZAVRŠNI RAD

KOLEKCIJA POKRIVALA ZA GLAVU

Mentor: Prof. dr. sc. Paulina Jazvić

Ime i prezime autora: Laura Špoljar

Zagreb, rujan 2019.

UNIVERSITY OF ZAGREB

FACULTY OF TEXTILE TECHNOLOGY

TEXTILE AND FASHION DESIGN

FINAL PAPER

COLLECTION OF HEADWEAR

Mentor: ak. slik. Paulina Jazvić, izv. prof. art.

Full name : Laura Špoljar

Zagreb, september 2019.

DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Zavod za dizajn i tekstil

Broj stranica: 24

Broj slika: 17

Broj literaturnih izvora: 5

Članovi povjerenstva:

1. ak. slik. Paulina Jazvić, izv. prof. art.
2. izv. prof. dr. sc. Katarina Nina Simončič
3. Doc. dr. sc. Ksenija Doležal
4. Prof. likovne kulture Koraljka Kovač Dugandžić, izv. prof. art.

Datum predaje i obrane: Rujan, 2019.

SADRŽAJ

SAŽETAK	2
KLJUČNE RIJEČI	2
ABSTRACT	2
KEY WORDS	3
UVOD	4
1. KULTURA KREIRANJA POKRIVALA ZA GLAVU	5
1.1. Izrada pokrivala za glavu	5
1.2. Nada Kobali	7
1.3. Istaknuti majstori i majstorice izrade pokrivala za glavu u Zagrebu i u svijetu	9
2. KULTURA NOŠENJA POKRIVALA ZA GLAVU	12
2.1. Prodavaonica i kupovina pokrivala za glavu	12
2.2. Kultura nošenja pokrivala za glavu danas	13
2.3. Kultura nošenja pokrivala za glavu 1940-ih	15
3. POKRIVALA NA NOIR FILMU 40.-IH	16
3.1. "Laura"	17
3.2. "Phantom Lady"	19
ZAKLJUČAK	22
LITERATURA	24

SAŽETAK

Moj će se rad baviti istraživanjem kreiranja i kulturom nošenja pokrivala za glavu danas, uz osvrt na kulturu nošenja pokrivala za glavu 40-ih godina.

Istraživanje je, uz navedenu literaturu, temeljno na usmenoj predaji i pričama prikupljenim kroz jednu godinu rada u prodavaonici pokrivala na Cvjetnom trgu, uz majstoricu izrade pokrivala. Priče su samnom podijelili i kupci-obožavatelji, kroz interakciju i oduševljenja, radosti, radoznalosti i nesigurnosti, te mnoge druge emocije, tihe i ispričane priče.

Pokrivala su stilski obilježila i žanr filma noir 40.-ih godina dvadesetog stoljeća, te ću se, zavedena estetikom filma, osvrnuti na poveznice filma i mode, sa naglaskom na pokrivala, koja smještam izvan, ili iznad, okvira mode.

KLJUČNE RIJEČI

Pokrivala za glavu, šešir, tradicija, zanat, moda, film

ABSTRACT

The present study sheds a light on the creation and culture of wearing headgear (i.e., hats) in the contemporary society, while also drawing a parallel to the hat fashion during the 1940s.

The research is based on the interviews with the esteemed master of hat making and the customers of the distinguished hat store in the city of Zagreb (i.e., Kobali hat store on Cvjetni trg). The collection of stories was gathered throughout one year and the interviews took place inside the store. Customers as well as admirers of hat fashion enthusiastically shared their stories, expressing emotions of joy, sometimes sadness, but also curiosity and uncertainty about the right choice of the hat.

Taking a further step, the study aims to investigate how the headgear fashion stylistically marked the genre of film noir in the 1940s. In that context, I will examine the links between

the film and the fashion, with an emphasis on head covers, which I place outside, or above, the frame of fashion.

KEY WORDS

Headgear, hats, tradition, craft, artisan, fashion, film

UVOD

"Kakvo je vrijeme, takvi su i šeširi!"

Bezbroj sam puta promatrala pokrivala u izlogu prodavaonice šešira, a maštajući bih često ustuknula pred njima. Prisjećam se ulaska u prodavaonicu i ekstatičnosti prilikom isprobavanja pokrivala. Christian Dior smatrao je kako bez šešira, svojstvenog dijela mode, ne bi postojala civilizacija. Objasniti ću zašto šešir smatram svojstvenim dijelom mode i značajkom civilizacije.

Majstorska radionica mjesto je izrade šešira, oblikovanja i ukrašavanja. Prostor ispunjava topla para na kojoj omekšavaju štumpe, radi lakšeg oblikovanja modela na kalupu. Opisati ću proces izrade šešira-majstorstvo, uz osvrt na industrijsku proizvodnju šešira-kao modnog dodatka. Smještanjem šešira u kontekst efemernosti modnih trendova današnjice i mode u ratno razdoblje početka dovitljivih 40.-tih godina, te poslijeratno razdoblje, do početka 50.-tih godina dvadesetog stoljeća, ukazati ću na bezvremenost pokrivala.

Stilsko obilježje noir filma jest pokrivalo za glavu, muškarci nose fedora šešire, više ili niže glave, ukrašene rips trakom, vrlo nonšalantno. Žene nose razna pokrivala, vrlo su dovitljive i inteligentne, intrigantne i zastrašujuće, fatalne. Odjevnim kombinacijama i pokrivalima odaju i tumače ulogu koju igraju.

Pokrivala udišu život odjevnim kombinacijama, i postojanju. Dok hodam ulicom, noseći kapu ili šešir, primam puno drugačije utiske ljudi, uveseljavajuće i odobravajuće. Pokrivalo gotovo da vam i ne dopušta mrkost ili potištenost, te tako utječe na emociju, nosite osmijeh iz poštovanja prema šeširu, a iz poštovanja prema Vama, poklanja Vam ga.

Priča o pokrivalu duga je i ovim radom započeta, prepuna čudesnih anegdota i zgoda, kao i svaki šešir izrađen u majstorskoj radionici, uz 90% perspiracije i 10% inspiracije.

1. KULTURA KREIRANJA POKRIVALA ZA GLAVU

Kultura kreiranja pokrivala za glavu danas počiva u rukama malobrojnih majstora, kako u Zagrebu, tako i u svijetu. Nove kolekcije kapitalizma zasjenile su toplinu majstorskih radionica, poput one moga djeda, gdje novo i staro ne postoji, osjeća se samo miris kože pomješan sa mirisom industrijskog ljepila, nereda u kojemu bi se on savršeno, spretno i vješto snalazio, znajući u kojoj je od desetaka ladica traženi kroj, ili minijaturni uzorak kože za izradu torbice po narudžbi.

1.1. Izrada pokrivala za glavu

Prošlost je tabula rasa, valja se osloboditi tradicije (...). Visoka moda ostala je vjerna tradiciji raskoši i zanatskom radu dok je današnja gospodarska logika izbacila svaki ideal trajnosti, a proizvodnjom i potrošnjom upravlja pravilo prolaznosti. Moda je efemerna.¹

Ulazim u radionicu gdje gospođa Kobali, uz još jednu majstoricu, izrađuje šešire, neizrecivom lakoćom oblikujući štumpe u odjevne predmete, njezine male skulpture, skulpture na tuđim glavama, koje ću ih zaštititi, njihove će ih glave proljepšati i međusobno će se osnaživati.

Na najvišoj točki poluotoka Rata nalazi se cavtatsko groblje i mauzolej obitelji Račić kojega je Meštrović izgradio 1922. godine. Na zvonu stoji upisana misao: "Saznaj tajnu ljubavi, riješit ćeš tajnu smrti i vjerovati da je život vječan."

Postoje dva osnovna materijala iz kojih se oblikuju šeširi: filc i slama. Oni se kupuju kao štumpe. Štumpa je materijal u obliku tuljca iz koje se oblikuju mali šeširi uskog oboda ili toke. Kaplin je materijal u obliku šešira iz kojeg se oblikuju šeširi velikog oboda.

Vruća para omekšava štumpu od devine ili zečje dlake koja se oblikuje oko kalupa zamišljene forme pokrivala. Materijal se navlači preko kalupa, polagano, ravnomjerno i precizno se transformira, pod strpljivim rukama majstora, u nužan odjevni predmet, koji u procjepu praktičnog i umjetničkog nosi svu magiju gospođe Kobali, i drugih majstora. Četka se pomoću četke, pari se, opet četka i to više puta. Kada je glava šešira oblikovana, kalup za

¹ Cvitan-Černelić M., Bartlett Djurdja, Vladislavić Ante Tonči: Moda (povijest, sociologija i teorija mode), Zagreb, 2002, str. 115. (Lipovetsky G.: Carstvo Prolaznog: Dvršena moda)

izradu glave skine se sa klupice i stavlja se na kalup za izradu oboda. Donji dio materijala oblikuje se jednakomjernim rastezanjem i navlačenjem na drveni kalup za oblikovanje oboda. Kod izrade ruba oboda kitničarka špagom pričvršćuje materijal u udubinu, a ako radi toku čekićem i čavlicima materijal učvršćuje oko kalupa željene forme i ostavlja ga da se suši, najmanje jedan dan. Forma se skida sa kalupa, ušiva se traka za udobnost pri nošenju, sa unutarnje strane šešira, na posebnoj mašini. Na isti se način obrubi i vanjski rub oboda šešira. Ručno je oblikovana, sa velikom brižnošću obojana, izrezana i sašivena svaka latica umjetnog cvijeta, drevni gumbi od jantara svojim sjajem stvaraju bajkovitu atmosferu u kojoj se idući korak nalaže sam po sebi. Koncem se šiva rips traka različitih širina, postavljena iznad oboda šešira.

Kalupi su brojni, drveni ili metalni. Neki su nasljedstvo majke gospođe Kobali, a neki su kupljeni od malobrojnih izrađivača kalupa za šešire na svijetu. Bračni par iz Francuske vodi jednu takvu radionicu - Le Forme, kalupi za šešire i skulpture. Iz drvenog bloka reže se i oblikuje forma kalupa. Proces nije nimalo različit od kiparenja, počiva na oduzimanju materijala, a to oduzeto kasnije, u rukama klobučara i klobučarki, daje život jednom šeširu, koji će u simbiozi sa osobom koja ga nosi, oživjeti.

Osim šešira, šiju se i kape. Raskošne berete, beretke, Sherlock Holmes i golf kape internih imena koja su im nadjenule gospođe, a one su zanat izučile sredinom prošlog stoljeća, i žive ga, proživljavaju i oživljavaju. Dobra je kapa koje se može staviti na glavu bez ogledala, jedna je gospođa za vrijeme kupovine novog pokrivala u prodavaonici Kobali, zaključila.

Proces stvaranja šešira dug je i fizički naporan majstorski posao, a odvija se, kao i svaki drugi zanatski posao, u majstorskoj radionici uz korištenje raznih alata. Nije se mnogo mijenjao od 14. stoljeća kada su razvijene vještine i postupak izrade.

1.2. Nada Kobali

Poštujući želju Nade Kobali o tome kako rad govori bolje od pisane riječi, sve što se o nečijoj ljubavi i životu može reći, izdvojila sam fotografije meni najdražih radova obrta Kobali. Sve su fotografije privatno vlasništvo obitelji Kobali.

Slika 1.: Kobali kapa

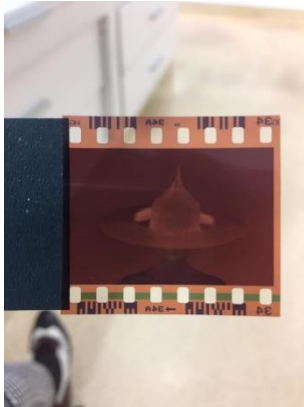
Izvor: privatno vlasništvo

Slika 2.: Girardi oble glave, Kobali

Izvor: privatno vlasništvo

Slika 3.: forma šešira Kobali

Izvor: privatno vlasništvo

Slika 4.: salon šešira Kobali

Izvor: privatno vlasništvo

1.3. Istaknute majstorice i majstori izrade pokrivala za glavu u Zagrebu i u svijetu

U Zagrebu su danas majstori i majstorice izrade pokrivala za glavu malobrojni, a ističu se obrti Cahun i Škrgatić. Sredinom devedesetih godina, dolaskom velike ponude kinske robe u Zagreb, prisjećaju se stari Zagrepčani, obrti su počeli zatvarati svoja vrata, a malobrojni su ostali raditi.

Samoinicijativno istražujući i razgovarajući sa gospođama i gospodom koji kupuju pokrivala za glavu u salonu Kobali, saznala sam i za dvije majstorice izrade pokrivala za glavu čiji rad smatram zanimljivim. Nalaze se na njujorškoj i berlinskoj adresi.

Behida Dolić mlada je žena iz Bosne i Hercegovine koja je otvorila svoju prodavaonicu u New Yorku. Kao studentica živjela je i studirala u Italiji, gdje su je očarali šeširi i majstori koji ih izrađuju. Njezina pokrivala odišu romantikom, a Behida srdačnošću i toplinom. Želja joj je svu proizvodnju jednog dana preseliti u Bosnu, i ondje nastaviti tradiciju ručnog rada i nošenja pokrivala za glavu. Radeći u Kobaliju često upoznajem gospođe iz Bosne i Hercegovine koje dolaze u Zagreb samo radi kupovine šešira, jer ondje više ne postoje radionice poput malobrojnih zagrebačkih.

Slika 5. i 6.: Šeširi Behide Dolić (2018.)

Izvor: <http://behidadolic.com/spring-2018>

Fiona Bennett, Londončanka, pokretačem svog rada smatra ljude, pozitivnu energiju i buđenje sakrivenog dijela ljudske osobnosti koji prilikom isprobavanja pokrivala oživi u njezinom salonu futurističkog dizajna, pred njezinim, ali tako i pred očima kolegica u salonu Kobali, ili pred mojim očima, što je uvijek iznova uveseljavajuće i zanimljivo iskustvo, a kupci iz prodavaonice pokrivala najčešće izlaze s osjećam dobrog provoda, na uzajamno zadovoljstvo. Prodavaonica šešira Fione Bennett nalazi se u Berlinu, velika staklena stijena odjeljuje ju od ulice, a čak je i radionica izložena pogledima. Tako prolaznici i kupci svjedoče svakom, razigranom radošću, ručno izrađenom detalju na pokrivalima, tokama i šeširima, kao i ukrasima za kosu.

Slika 7.: Radionica šešira u vlasništvu Fione Bennett

Izvor: <https://www.tip-berlin.de/alte-taetigkeiten-neu-entdeckt/>

Slika 8.: Fiona Bennett za Atelier Michalsky

Izvor: <https://fionabennett.de/de/news?page=1>

Istražujući police knjiga u stražnjoj prostoriji prodavaonice šešira Kobali naišla sam na knjigu Stephena Jonesa, *Hats: An anthology*, u kojoj Stephen Jones šarmantno progovara o svom putu postanka jednim od najslavnijih klobučara na svijetu, preko učenja zanata u radionici gospođe Hex, koja je zahtjevala disciplinu i predan rad, a Stephen nije mogao pristupu radionici dok nije izradio pokrivalo prema kojemu će stroga i tradicionalna gospođa Hex odlučiti hoće li ga ili neće naučiti zanatu. Na latinskom *anthologia*, na grčkom kolekcija pjesama, a doslovno značenje odnosi se na sakupljanje cvijeća, ekvivalent je riječi *antholog(os)*, *antho+logos*, *logos* je izvedenica iz riječi *legein* što znači ubirati ili sakupljati, objašnjava značenje prдавnog korijena današnje riječi antologija koji se odnosio na ubiranje odnosno sakupljanje cvijeća. Gospođi Hex, Stephen je predstavio pokrivalo sašiveno od tirkizne svile sa srebrenim nitima, ukrašeno plastičnim cvijećem, poprskano srebrenim sprejem, i već je idući dan izučavao zanat. Nakon godina rada njegova pokrivala otkupio je Victoria & Albert muzej u Londonu, gdje su uvrštena u stalni postav. Suradio je sa mnogima, a najistaknutijim ostvarenjima Stephena Jonesa smatraju se pokrivala osmišljena za modnu kuću Dior pod kreativnom direktivom Johna Galliana.

Slike 9. i 10.: Stephen Jones za Christian Dior pod kreativnim vodstvom Johna Galliana

Izvor: <https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2010-ready-to-wear/christian-dior> i <https://www.vogue.com/fashion-shows/spring-1998-couture/christian-dior>

2. KULTURA NOŠENJA POKRIVALA ZA GLAVU

Zanatstvo i tradicija izrade pokrivala za glavu, nažalost, pri vrhu je liste zanata u nestajanju.

2.1. Prodavaonica i kupovina pokrivala za glavu

Prodavaonica šešira ezoterično je mjesto elokventne transformativne moći, popularna tema na slikama Degasa, Renoira, Signaca i drugih umjetnika sa kraja devetnaestog, na prijelazu u dvadeseto stoljeće, kada je postojala etiketa o obaveznom nošenju šešira izvan doma, i u domu.

Velika ogledala i prozori, pogled sa ulice i na ulicu, intimnost unutar javne sfere, zavođenje i zanesenost, fina granica voajerizma. Na prodaju su snovi, a ne realnost. Jedna je zabavna anegdota o kupovini pokrivala zabilježena u knjizi Stephena Jonesa- *Hats: An anthology*, a ide ovako; Gosp. John, njujorški klobučar iz šezdesetih godina izradio je turban za klijenticu, a kada joj je izdao račun od 100 dolara prokomentirala je cijenu pretjeranom. On je raspleo turban i rekao, "Gospođo, materijal je besplatan".²

Terapeutsko zadovoljstvo kupovine šešira zabilježeno je u magazinu Harper's Bazaar 1930. godine; "Ako ste obeshrabljeni, kupite šešir"³. Pri kupovini šešira fizička transformacija usko je povezana sa emotivnom, te je u prošlosti velika pažnja bila pridavana, nažalost gotovo iščeznulom, ritualu kupovine šešira. Kitničarka Aage Thaarup citirala je članak novinarkе Jane Gordon, izdan u časopisu News Chronicle 1936. godine; "Da sam psihoanalitičarka ušla bi u partnerstvo sa vrlo pametnom kitničarkom ili klobučarem. Zato što, da znam svoj posao psihoanalitičarke prepoznala bi da se sve inhibicije i represije moderne žene mogu lako izliječiti kupovinom novog šešira".⁴

Najvažnije je kod kupovine šešira međusobno prepoznavanje, veza koja nastaje između šešira i čovjeka. Gospođa Nada Kobali najviše se radovala kada bi njezin šešir pronašao "svoju" glavu.

² Jones, S., Cullen O.; *Hats: An anthology*, London, 2012., str. 14

³ Shields J.: *Hats*, Clarskon Potter/Publishers, New York, 1991., str. 9

⁴ Jones, S., Cullen O.; *Hats: An anthology*, London, 2012., str. 91

Lice je privlačnije i zavodljivije pod velom misterioznosti pokrivala.

2.2. Kultura nošenja pokrivala za glavu danas

Mjerenje veličine, odnosno opsega šešira, radi se metalnim alatom sa drvenom ručkom, o kakvom nikada nisam razmišljala, nisam ga ni zamišljala, a radi iskonskog u njemu, njime sam fascinirana od dana kada sam ga prvi puta primila u ruke i izmjerila opseg šešira 56 centimetara, zapisala na mali listić ušiven sa unutarnje strane i smjestila ga čekajući da bude pronađen.

"Koliko god oni nisu uobičajen prizor na našim ulicama, dame istančanog ukusa itekako su naklonjene šeširima."

U salon po novi šešir dolaze gospođe koje bez šešira nikada ne napuštaju svoj dom, odrastale su kada je to bilo neprihvatljivo. Šešir smatraju nužnim odjevnim predmetom koji im, ljeti ili zimi, služi kao zaštite od vrućine, ili hladnoće. Najčešće biraju manje, praktičnije šešire koji omogućavaju okretnost, no malo uzbuđenje, ponositost nošenja zamjetim u svakoj od tih gospođa, koje traže sćušan detalj, poput jednog cvjetića od pliša, jedva vidljivog, delikatnog, ali raznježujućeg osmijeha na licu, nosa upravljenog u visine, izlaze sa šeširom na glavi iz prodavaonice.

Neke gospođe šešire fetišistički obožavaju, posve su predane i podređene transformativnoj moći šešira-šešir mjenja vašu kompletnu garderobu, sa šeširom ste "druga" osoba. One su shvatile moć i značaj šešira, no njegova transformativna moć može imati i obrnuti efekt-ne primjećujete gospođu, ni šešir, već figuru koju nosi njezina estetska, fetišistička fantazija.

Šešir se uistinu rodi tek kada je na pravoj glavi. Precizno naglašava ljepotu onoga tko ga se ne boji. Može biti i vrlo zavodljiv predmet, koketno pokrivena jedne strane lice ili sa tilom. Očaravajuće je i šarmantno promatrati kako isti šešir ili toku nosi mlada djevojka i starija gospođa.

Kultura nošenja pokrivala je živa, a oživljava svakim ulaskom osobe u prodavaonicu i razmišljanjem o pokrivalima.

"Nestao je i osjećaj pravilnog stavljanja šešira na glavu."

Igra, humor i maštovitost sastavna su načela prolazne mode kratkotrajnog užitka. No, zadovoljstvo šešira nije efemerno. Stil šešira nije prolazan, moderan ili trendovski šešir ne postoji. Svi su šeširi moderni, ali nisu modni dodaci. Šešir je izvan mode i gotovo je anti-modan predmet. Nošen je logikom fantazije, duhom bogate povijesti.

Moderno je nositi šešir na potiljku, tako da obod stoji kao aureola. Šešir više nije šešir emblematskog značenja i semiotike koju prenosi tradicijom, već postaje ukras kakvim ga smatraju mlađe generacije kupaca koje traže privlačan izgled predmeta. U prodavaonici su tzv. kapetanke-kape od filcane vune u raznim bojama, lakiranog šilta sa ukrasima, omiljene kod mladih djevojaka.

Šešir uvjetuje držanje, manire i ophođenje, stvara naviku nošenja. Nakon šezdesetih godina, kada je šešir postao anakronizam, on počiva na ljubavi koja se nasljeđuje, pa mnogo muškaraca i žena posjećuje prodavaonicu jer su njihove majke ili očevi, bake ili djedovi voljeli šešire, njihova ljubav postaje nasljedstvo. Gospođe ili gospoda Kobali šešire nose desetljećima, a zatim ih nose njihova djeca, unuci, itd. Zanimljivo je kako šešir što je stariji, to je bolji. Poprimi svojstvenu patinu, a ručno bojena, šatirana slama "apšisa", izbljedi na suncu što šešir čini magičnijim. Nošenjem i starenjem šešir postaje romantičniji, evocira nostalgiju, ostvaruje se kroz nečije druge priče, i nikada se ne baca. Šešir je kao knjiga, kako je moja kolegica, dugogodišnja radnica obrta Kobali, rekla razgovarajući sa gospođom koja je u dućan ušla noseći jedan od starih šešira gospođe Nade Kobali, star 30-ak godina, izrađen od slame posebnog, unakrsnog pleta, modela Eden, što znači da je pliće glave, oboda uvinutog prema gore, ukrašen cvijećem i trakom koji su tretirani na specijalan, samo gospođi Nadi Kobali svojstven i znan način. To je jedan od "onih" njezinih šešira, neponovljiv, no Nada Kobali nikada se nije vezala za svoje šešire. Samo je radila dalje, znajući da će doći bolji, bezbroj "novih" šešira. Novih sam napisala pod navodnicima zato što smatram da se pojam novi ili stari ne mogu vezati uz šešire. Šešir je bezvremenski, vječan.

Ne postoji model koji pristaje svakome, ili pravilo o nošenju šešira. Česta briga naših kupaca je visina glave, ili da veliki obodi ne pristaju nižim osobama, a uži visokima, te da će nisku osobu šešir spuštenog oboda "poklopiti". Postoje žene ili muškarci koji prilaze šeširima dječjom radoznalošću, kako bi im trebalo prilaziti, kroz kakvu opreznu igru, sa rozim cvjetićem na slami leopard uzorka, tražeći takve, posve neobične kombinacije, koji se i majstorici-kitničarki, učine čudnovatima, ali ustraje na njima znajući da će naići osoba koja će prepoznati taj fantastičan šešir, previsoke glave, stvorenog u trenutku namjernog, ali neplaniranog.

2.3. Kultura nošenja pokrivala za glavu 1940-ih

Četrdesete su bile stilski dovitljive, maštovitim improvizacijama ispunjene ratne godine. Unatoč uvedenim restrikcijama koje su se morale poštivati prilikom izrade odjeće, radi očuvanja materijala, pokrivala su bili odjevni predmet kojima su restrikcije poslužile kao katalizatori. Njujorška kitničarka Lily Dache koristila je kuhinjski konopac umjesto slame i akrilno staklu kao ukras na šeširu. Čikaški klobučar Bes-Ben izrađivao je šešire iz svakidašnjih kućanskih predmeta.

Sagledavajući modu četrdesetih godina zaključujem kako su restrikcije bile, ne samo katalizatori dovitljivosti na pokrivalima, već su se odrazile kao katalizatori velikih promjena na odjeći. Suknje su, radi pomanjkanja materijala, postale kraće nego ikad, tek prekrivajući koljena, a bile su uže i strožeg kroja, kao i haljine. Koristili su se materijal koji se do tada nisu koristili pri izradi odjevnih predmeta. Struja se također štedila, što se odrazilo na radno vrijeme raznih obrta uključujući i frizerske salone, stoga su popularizirani praktični turbani, radi prikrivanja loše frizure.

Odvažno postavljeni na glavi, izrađena čak i od mješavine zečje dlake i obranog mlijeka-nedostatnog i tankog materijala koji se kratko koristio, ukrašena cvijećem od tekstila, perjem ili vrpčama, nosili su se mali šeširi, užih oboda, berete ili toke, a ratno vrijeme obilježila su nevinošću obavijena, manje odvažna, primjerena pokrivala.

Skromnost se iz bunta pretapala u ekstravagantnu i fantastičnu voluminoznost odjeće, zadržavajući čudljivo glamurozan karakter pokrivala. U vremena tmurna kao sadašnja, izjavio je Christian Dior 1947. godine, treba se boriti za luksuz, centimetar po centimetar. Predstavio je "*New Look*", figuru sastavljenu od jastučića na ramenima, uskog struka i jastučića na bokovima sa pokrivalom koje obgrljuje glavu, blago je nakrivljeno i proročki nagovještava asimetričnu liniju koja će poprimiti značajke modnog trenda sve do kraja četrdesetih godina. Na početku karijere Christian Dior je, kao i Gabrielle "Coco" Chanel, zarađivao izrađujući pokrivala za glavu, a najčešće su to bile male toke, asimetričnih linija, ukrašene jednim fantastičnim i dostatnim, dugim perom. Po posljednji put u povijesti šešir je postao esencijalan odjevni predmet, prepoznat od svake modno osvještene žene. Žene nikada, za razliku od muškaraca, nisu skidale šešire. Audrey Hepburn izjavila je kako šešir učini da lice izgleda kao prelijepo uokvirena slika.

Muški se šeširi nisu mnogo mjenjali kroz cijelo dvadeseto stoljeće, bile su popularne fedore ili cilindri, a kroz pedesete i početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća muškarci su, više nego ikada, bili spremni prekinuti sa konvencijom nošenja šešira.

Početkom pedesetih godina pokrivala se prestaju nositi jer se smatraju buržoaskim artiklom, naglašavajući društveni položaj pojedinca. Takav stav nije bio u skladu sa ideologijom koja je isticala jednakost među ljudima.

3. POKRIVALA ZA GLAVU NA NOIR FILMU 1940-IH

Na kino platnu, kao i u stvarnosti, odjeća pripovjeda o identitetu likova na filmu, sugerirajući socijalni kontekst. Noir film prepoznatljiv je po *chiaroscuro* efektu na snimkama, prevlašću sjenovitih predjela, korištenjem samo jednog izvora svjetla prilikom snimanja. Vodeći se naturalističkom filozofijom film noir time održava stanje globalne svijesti i tmurnog raspoloženja.

Estetika noir filma opojna je poput pokrivala, koja su stilska značajka noir filma 40-ih godina. Šešir muške glave, raznih visina, ali nešto užeg oboda od klasičnog muškog šešira, nazvan fedora, prepoznatljiv je odjevni predmet muškog odijevanja na noir filmu. Zanimljivo je da su fedore najprije bili ženski šeširi, a tek su ih od dvadesetih godina prošlog stoljeća počeli nositi muškarci. Danas fedora šešire nose muškarci i žene, sa podjednakim interesom za takav šešir. Glavna protagonistkinja filma "*The Third Man*" Alida Valli, u filmu, snimanom u poslijeratnom Beču, sjajno nosi šlampavi fedora šešir. Lucien Lelong bio je predsjednik *Chambre Syndicale de la Haute Couture* te se za vrijeme Drugog svjetskog rata pobrinuo za dostatne količine tkanina, kako bi kuće visoke mode mogle opstati, a Berlin i Beč postali su središta modnih zbivanja.

Slika 11.: Film "The Thrd Man", Carlo Reid (1949.)

Izvor: Isječak iz filma

Od 1920-ih godina film je bio važno sredstvo komunikacije modnih promjena i zbivanja. Odjeća je poprimila narativni karakter "odjevajući" emocije i ponašanja glumaca na filmu. Ženska odjeća noir filma spretno postavlja dihotomiju uloge fatalne žene majčinskih pobuda, zabrinute i nježne, transformativne, poput moći pokrivala.

3.1. "Laura"

Transformacija uloge putem odjeće izvrsno je predložena na filmu "*Laura*" Otta Premingera, u kojem se Laura iz nevine i mlade djevojke, glave pokrivene šlampavim, šivanim šeširom od tkanine, poput modela šešira za kišu, kojeg je osmislila i izradila američka dizajnerica i kostimografinja Bonnie Cashin, preobražava u sofisticiranu i uspješnu mladu ženu, u haljini drapiranoj poput onih na statuama grčkih božica, sa šeširom neobične kockaste glave i velikog oboda, jedne strane lica glamurozno i koketno prekrivene čipkom pričvršćenom uz porub, na večernjem druženju sa gospodom. Bonnie Cashin odjenula je Lauru u funkcionalnu, ležernu i sportsku garderobu, udaljenu od striktnog ženskog kostima 40.-ih godina, osim na večernjim pojavljivanjima. Film je sniman 1944. godine, pred kraj rata, za vrijeme kojeg su žene bile primorane razviti umijeće brze promjene izgleda i zamjeniti dan proveden na poslu ljupkošću i ženstvenošću koju su bile željne izraziti čim bi njihovi radni sati završili. Bonnie Cashin vješto je na filmu prikazala garderobu moderne i poduzetne mlade žene, u izvanrednom kimonu, blagog v izreza, i lepršavim hlačama širokih nogavica ispod kojih se, na momente, otkrivaju sandale.

Slika 12.: Film "Laura" Otto Preminger (1944.)

Izvor: Isječak iz filma

Slika 13.: Film "Laura" Otto Preminger (1944.)

Izvor: Isječak iz filma

Kroz film pratim razna, situacijama objašnjiva pokrivala, šlampavi, od tkanine šivani, mladenački šešir, prikladan za obavljanje svakodnevnih aktivnosti radi ležernog izgleda i praktičnosti, uz cloche šešir odvažno ukrašen perjem kojeg Laura nosi kada odlaz ljubavniku, razotkriti njegovu prevaru.

Slika 14.: Film "Laura" Otto Preminger (1944.)

Izvor: Isječak iz filma

Bez napadnih pretjerivanja, uz poštovanje pred uznemirujućom slikom svijeta sredine 40-ih godina, stil Laure Hunt odiše dostojanstvenošću i domišljatošću mlade žene.

3.2. "Phantom Lady"

"Čovjek život? Kakve to veze ima sa šeširom?"

Slika 15.: "Phantom Lady", Robert Siodmak (1944.)

Izvor: Isječak iz filma

Neobično pokrivalo, nalik predimenzioniranoj toki, rubova ukrašenih krznom, pričvršćeno je za glavu ukosnicama iz kojih izviru tri dugačka pera. Takav isti šešir nosi glumica i pjevačica u mjuziklu kojeg glavni protagonist gleda sa anonimnom ženom, sa kojom provodi noć nakon svađe sa suprugom, koja je za to vrijeme brutalno zadavljena jednom od njegovih skupocjenih kravata.

Glumica i pjevačica u mjuziklu za vrijeme svoje izvedbe ugledala je u publici, kroz pogled ispunjen bijesom, šešir identičan njezinom, odbacivši ga po završetku nastupa objašnjavajući kako je neprihvatljivo da još jedna žena nosi isti šešir kao ona.

U podrumu skupina glazbenika svira jazz, u carstvu snoviđajnog nadrealizma, kamo glavna protagonistkinja odlazi u društvu deliričnog bubnjara, da bi od njega saznala više o šeširu radi kojeg je njezin bivši suprug i šef osuđen na smrt.

Subliminalna poruka o važnosti i značaju pokrivala za glavu četrdesetih godina, protkana je kroz radnju filma, poput predimenzioniranog i prenatlaženog ruba kostima glavne protagonistkinje, prošivenog bijelim koncem, kojeg nosi uz bijelu bluzu, suknje plitkog v izreza po sredini pasice.

Slika 16.: "Phantom Lady", Robert Siodmak (1944.)

Izvor: Isječak iz filma

Zaljubljena i zanesena opojnošću pokrivala za glavu, oduševila me radnja ovog filma, koja se razvija oko šešira. Phantom Lady među prvim je američkim noir filmovima. Producentica

filma Joan Harrison prva je žena na poziciji producentice u Hollywoodu četrdesetih godina, a Phantom Lady prvi je njezin producentski uradak, i prvi je noir film kojeg sam ja gledala.

ZAKLJUČAK

Skromnost i lijepe manire ponašanja obilježavaju mnoge susrete sa kupcima u salonu šešira. Dolaze skladne obitelji koje kupuju šešir na poklon, ili dvije sestre koje ga žele pokloniti trećoj za proslavu pedesetog rođendana. "Vrijeme je da dobije pravi, dobar šešir." Na Badnjak, u salon je ušla gospođa ruku prepunih vrećica s placa, nije imala novaca za šešir, no zajedno s njom uživala sam u radosti isprobavanja koju je podijelila. Sve se iz vrećica rasipalo po salonu, i sakupljale smo zajedno to povrće i voće, posvuda po podu prodavaonice, a na poklon sam dobila dvije naranče. Isprativši gospođu iz salonu, sačuvala sam vječnu uspomenu.

Šešir je takva jedna kupljena, nasljeđena ili poklonjena uspomena, prenosi mnoštvo upisanih pouka i priča, onome tko ih želi razumjeti.

Bezvremensko je što šešir komunicira, nošen danas, ili prije sto godina.

Čvrstog sam uvjerenja u još uvijek postojeću podređenost efemerne industrije pred eteričnom, iako sve krhkijom, tradicijom koju naprasno prekriva fanatičnost modernog društva (hiper)potrošačke moći, oduzimajući moć odjevnim predmetima, masovnim štampanjem identičnih pokrivala, koja su trendovska, bačena i zamjenjena, posve im oduzimajući pravi značaj i ulogu. Tim će načinom pokrivala postati trend ili estetski objekt ispraznosti mišljenja.

U salonu šešira na Cvjetnom trgu i danas je zamjetno proljeće i polet odjevne kombinacije i osobe uz šešir, a vrijeme nemoći nestajuće je pred zaključkom koje donosi pokrivalo za glavu.

Slika 17.: Toka "Ana", Kobali

Izvor: Privatno vlasništvo

Rad je djelomice temeljen na usmenoj predaji, i filmovima.

LITERATURA

Knjige:

1. Jones, S., Cullen O.; Hats: An anthology, London, 2012.
2. Cvitan-Černelić M., Bartlett Djurdja, Vladislavić Ante Tonči: Moda (povijesz, sociologija i teorija mode), Zagreb, 2002.
3. Shields J.: Hats, Clarskon Potter/Publishers, New York, 1991.
4. McDowell C.: Hats, Status, Style and Glamour, Thames and Hudson Ltd, London, 1997.
5. Mendes V., de la Haye A.: Fashion since 1900., Thames and Hudson world of art, London, 2010.

Web-stranice:

1. <http://www.handmadewithloveinfrance.com/video>

Izvori fotografija:

Fotografije su djelomice privatno vlasništvo i isječci iz filmova.

1. <https://www.vogue.com/fashion-shows/fall-2010-ready-to-wear/christian-dior>
Pristupljeno: (23_09_2019)
2. <https://www.vogue.com/fashion-shows/spring-1998-couture/christian-dior>
Pristupljeno: (23_09_2019)